

ПІДПРИЄМНИЦЬКЕ СЕРЕДОВИЩЕ В АГРАРНІЙ СФЕРІ ЕКОНОМІКИ

В статті аналізуються особливості підприємництва в аграрній сфері, встановлено вплив елементів зовнішнього середовища, виявлено основні проблеми, роль державної підтримки і передумови подальшого розвитку підприємницької діяльності.

Ключові слова: *аграрна сфера, елементи підприємницького середовища, особливості підприємницької діяльності, передумови розвитку.*

Вступ. Ринкові перетворення в аграрній сфері економіки зумовили формування підприємницького середовища, що передбачає становлення нових типів структур різних форм власності та їх конкурентну боротьбу. Розвиток підприємництва стосується різних галузей, зокрема економіки, політики, соціології і права. Тому для ефективного функціонування і стабільного розвитку підприємницької діяльності доцільно забезпечити відповідний комплекс сприятливих умов та оптимального співвідношення інтересів підприємців і споживачів.

Аналіз останніх джерел та публікацій. Значний внесок в розвиток теорії та практики підприємництва внесли такі учені як П.Т. Саблук, А.В. Бусигін, М.Й. Малік, Л.Л. Мельник, П. Гайдуцький, В.В. Радаєв, Ю.М. Осипов, В.В. Юрчишин, Л.В. Романова, В.М. Нелеп та інші. Але наукові погляди досить різноманітні і постійно змінюються під впливом ринкових змін у суспільстві і продовженням аграрних реформ. Тому, виникла потреба у аналізі впливу елементів зовнішнього середовища на підприємництво в аграрній сфері.

Мета статті. Завданням наукового дослідження стало виявлення особливостей аграрного підприємництва, встановлення динамічного впливу елементів зовнішнього середовища, аналіз передумов розвитку та вирішення проблем для забезпечення підвищення підприємницької активності товаровиробників галузі.

Виклад основного матеріалу дослідження. Підприємницька діяльність в аграрній сфері має свої особливості:

1. Наявність підприємницького середовища передбачає задоволення споживчих потреб населення за оптимальною ціною і високою якістю та забезпечення економічного інтересу товаровиробників.

2. Підприємницьке середовища передбачає існування зовнішнього середовища, яке формується законодавчим шляхом під впливом ринкових змін у суспільстві та внутрішнього середовища, яке формують сільські підприємці.

3. Сільське господарство тісно пов'язане з іншими сферами народногосподарського комплексу і потребує налагодження економічних зв'язків із промисловістю та іншими галузями матеріального і нематеріального виробництва.

4. Складні відносини власності на землю, просторова розосередженість виробництва, залежність від природних факторів і потреба у подальшій переробці сировини.

На початковому етапі перед підприємцем постає три питання: "що виробляти?", "як виробляти?" і "скільки виробляти?". Співвідношення попиту і пропозиції на ринку передбачає кількість продукції та умови її раціонального розподілу в ринкових умовах і пошук та опанування нової ринкової ніші. Особливу роль у процесі виробництва, збуту і розподілу продукції відіграють маркетингові дослідження, які аналізують ринкове

середовище, можливості підприємства, його переваги перед конкурентами та розробляють довгострокові стратегії виробничого процесу [1].

Однак, аграрний ринок за своєю природою є специфічним. Він охоплює економічні відносини, які відображають рух сільськогосподарської продукції і включає ринок зерна, цукру, овочів, молочної і м'ясної продукції. При цьому, характерною особливістю продуктів харчування є їх низька еластичність попиту. Надмірне зменшення обсягів виробництва продуктів тваринницького походження не вплинуло на платоспроможний попит, який залишився майже задоволеним. Це пояснюється взаємозамінністю товарів при наявності товарів-субститутів.

Еластичність пропозиції виробників є ще нижчою. Підприємці аграрного сектору досить повільно реагують на ринкові зміни. Причинами цього виступають: обмеженість фінансових ресурсів для переобладнання виробничого процесу і великий ризик при цьому, технічні проблеми змін у виробництві, недоліки аграрного ринку, низька товарність продукції і тривалий період виробничого процесу, неоднозначна реакція конкурентів на цінові зміни. Розглянемо вплив елементів зовнішнього середовища на підприємницьку діяльність (табл. 1).

Таблиця 1

Динаміка впливу елементів зовнішнього середовища

Елементи	Централізована планова економіка	Перехідний етап	Ринкова економіка
Ціни на товар	Фіксовані	Регульовані	Вільні
Доходи покупців	Стабільні	Середні	Високі не стабільні
Смаки покупців	Не вибагливі	Реальні	Вишукані
Попит	Обмежений	Стабілізується	Стабільний
Пропозиція	Дефіцит	Нормальна	Надлишок
Конкуренція	Монополія	Олігополія	Вільна жорстка
Податки	Пільгові	Фіксовані	Прогресивні
Позикова ставка	Пільгова	Фіксована	Вільна
Митні ставки	Монополія держави	Високі	Регульовані
Власність землі	Державна	Державна, приватна	Державна, приватна
Засоби виробництва	Державні	Державні, приватні	Приватні, державні
Результати праці	Державні	Колективні, державні	Приватні, державні
Інфляція	Прихована	Гіперінфляція	Стабільна
Безробіття	Приховане	Середнє	Незначне

Отже, ринкові засади ведення підприємництва в аграрній сфері змушують господарські структури докорінно перебудовувати свою діяльність. Для цього необхідно розвивати вільне підприємництво через утвердження господаря-власника і

багатоукладної економіки та виробництво орієнтоване на споживача [2]. Така ситуація є складною для сільськогосподарського товаровиробника. Однак, підприємства працюють для задоволення потреб споживачів, попит яких і породжує пропозицію на їх продукцію. Для ефективнішої діяльності підприємців доцільно забезпечити функціонування п'яти груп передумов підприємництва – економічні, політичні, правові, психологічні і організаційно-структурні (табл. 2).

Таблиця 2

Передумови розвитку підприємницької діяльності

Передумови	
1. економічні	- роздержавлення майна
	- приватизація власності
	- демонополізація господарської діяльності
	- економічна свобода підприємців
	- наявність грошових ресурсів
	- стабільність грошової одиниці і рівня інфляції
2. політичні	- недопущення націоналізації і експропріації
	- збереження права власності
	- стабільність податкової, кредитної, митної політики
3. правові	- чіткість законодавчих і нормативно-правових актів
	- державне регулювання і підтримка діяльності
4. психологічні	- підвищення мотивації праці і престижу підприємців
	- позитивне ставлення суспільства і створення іміджу
	- виявлення психологічної готовності і хисту
	- професійна підготовка кадрів
5. організаційно-структурні	- мобільність і простота державної реєстрації
	- інформаційна підтримка

Економічні передумови характеризують наявність у суспільстві суб'єктів підприємництва різних форм власності. При цьому, реалізація інтересів підприємців можлива в умовах автономії і свободи, що передбачає наявність прав власності на засоби виробництва, вироблену продукцію і отриманий доход. Діяльність підприємницьких структур залежить від стану грошового обігу, стабільності національної грошової одиниці та рівня інфляції в країні. Високий рівень інфляції в Україні негативно впливає на ставки відсотків за кредит і сприяє виникненню фінансових проблем при придбанні сировини та реалізації продукції.

Формування у країні сприятливого політичного клімату є політичною передумовою підприємництва. Стабільна політика повинна гарантувати збереження права власності господарюючих суб'єктів, недопущення націоналізації і експропріації. Владні структури повинні захищати всі види власності, створювати сприятливий підприємницький клімат завдяки відповідній кредитній, податковій і митній політиці.

Правове середовище в Україні передбачають законодавчі акти, які повинні сприяти розвитку підприємництва. Але, законодавство проголошує тільки теоретичну правову основу: свободу господарюючим суб'єктам, державну реєстрацію і надання підприємцю статусу комерсанта. Переважна більшість законів є не досконалыми, протирічать один одному і не всі з них виконуються на практиці. Тому, велике значення має створення правових умов, що забезпечать ефективне функціонування підприємницьких структур в ринковій економіці.

Відсутність позитивного ставлення до підприємництва у суспільстві є психологічною перешкодою для його розвитку. Підприємницька діяльність передбачає суперечність між власним збагаченням і багатством для суспільства. Завданням суспільства є виявлення у населення психологічної готовності займатись

підприємницькою діяльністю, підвищення мотивації праці і престижності підприємництва, що ґрунтується на свободі і відповідальності підприємців. Важливу роль у становленні підприємництва відіграє професійна підготовка, перепідготовка і підвищення кваліфікації підприємців, економічне виховання та організація економічної освіти молоді.

В групу організаційно-структурних факторів відносять процедуру відкриття підприємства (державну реєстрацію), що значно ускладнює діяльність при сплаті податкових платежів у бюджет. До організаційних проблем належать умови зовнішньоекономічної діяльності господарюючих суб'єктів та інформаційна підтримка підприємництва.

Крім цього, сільськогосподарське виробництво з кожним роком стає все більшою екологічною проблемою: інтенсивний обробіток ґрунту є джерелом продукування парникових газів в атмосферу, забруднюється довкілля внаслідок внесення хімічних мінеральних добрив і пестицидів, відбувається деградація меліорованих земель [3]. Тому, підприємцям доцільно формувати ефективну стратегію позиціонування продукції відмінної якості з використанням новітніх технологій.

Зростання підприємницької активності суб'єктів підприємництва залежить від наявності у країні сприятливого середовища: ринкової економіки з ефективними правовими і соціально-економічними регуляторами та інфраструктурою. Але, незважаючи на ряд прийнятих вищими органами державної влади і управління нормативних документів, розвиток підприємництва в Україні знаходиться на стадії становлення. Існує цілий ряд проблем, які потребують вирішення не лише на мікро-, а й на макрорівні. Новостворені підприємства не можуть розпочати свою господарську діяльність через відсутність статутного капіталу, сировини і обладнання, земельних площ, практичних вмінь та навичок як керівників так і працівників підприємства. При цьому, зменшився і розмір державної фінансової підтримки сільськогосподарського виробництва: в 2008 р. та 2009 р. він становив відповідно 5,3 та 5,7 млрд. грн., що майже вдвічі менше від рівня 2007 р. Навіть найвищий рівень державної підтримки в 2007 р., що становив 11,5 млрд. грн., не сприяв помітним зрушенням в аграрному секторі [4].

Досить часто підприємці не мають можливості залучити до роботи кваліфікованих фахівців і здібних працівників, не маючи змоги гарантувати їм високу заробітну плату. Стримуючим фактором в розвитку підприємницької діяльності виступає спад вітчизняного товарного виробництва, постійне зростання цін, підвищення рівня інфляції, розвиток тіньової економіки, корупції, рекету і зниження платоспроможності населення. В Україні розвиток підприємницької діяльності здійснюється нерівномірно через наявність таких проблем:

- економічні: деформоване ціноутворення, недосконалість економічного механізму, відсутність матеріальних стимулів у виробників, спад виробництва, інфляційні процеси, повільні темпи приватизації, обтяжливе оподаткування;

- політико-правові: недосконалість і суперечливість чинного законодавства, політична нестабільність країни, складність процесів реєстрації і ліцензування, відсутність належної державної підтримки підприємництва;

- соціально-психологічні: інертність господарського мислення, відсутність досвіду управління ринковою економікою;

- організаційно-структурні: багатоступенева система прийняття управлінських рішень, нерозвинута ринкова інфраструктура, наявність монополізму, недобросовісна конкуренція, функціонування тіньового сектору, інертність організаційних структур, слабкі зв'язки з міжнародними економічними структурами.

Саме тому, для перспективного і динамічного розвитку підприємництва потрібно забезпечити в країні наявність таких факторів: правова захищеність підприємництва, стабільна національна кредитно-грошова система, державна підтримка у фінансовій галузі і матеріально-технічного забезпечення, введення пільгової системи оподаткування, створення привабливого суспільного іміджу підприємництва, спрощення регулювання підприємництва, створення системи інфраструктурної підтримки підприємництва комерційними банками, страховими компаніями, товарно-сировинними біржами.

Для ефективного впровадження і розвитку підприємництва необхідно забезпечити належну нормативно-правову базу, покращити фінансово-кредитну та інноваційну підтримку підприємців, впровадити матеріально-технічні умови, інформаційне супроводження суб'єктів господарювання, навчання і підвищення кваліфікації підприємців, стабілізувати розвиток експорту, обмін досвідом між підприємцями і залучення іноземних інвестицій у вітчизняне виробництво.

Отже, підприємництво в аграрній сфері, на нашу думку, є найбільш пріоритетним напрямом розвитку на селі, але потребує технічного оснащення, оптимального вибору земельних ділянок, фінансової і кредитної підтримки з боку держави. Про необхідність збільшення державної підтримки аграрним товаровиробникам свідчить рівень рентабельності їхньої діяльності, яка протягом 2005-2009 років знаходилася в межах 10-19 %, що практично відповідало рівню інфляції, а в 2010 році знизилася до 2,6 % [5]. Результати спостереження показали, що стримуючим фактором розвитку підприємництва виступають: недосконалість нормативно-правового бази, великі податки, які сприяють розвитку тіньової економіки, відсутність належного рівня державної підтримки, обмеження матеріально-фінансових ресурсів, кредитування і страхування підприємців, несформованість розвиненої ринкової інфраструктури на регіональному, загальнонаціональному і місцевому рівнях, складність організаційно-правової системи обліку і низький рівень статистичної звітності, нестача майнової і матеріально-технічної підтримки та труднощі з одержанням приміщень, недоступність інформаційного і консультативного обслуговування, недосконалість системи навчання та перепідготовки кадрів, негативне ставлення до підприємців, відсутність інвестиційного стимулювання в країні.

Розвиток мережі підприємницьких структур сприяє вирішенню гострих для економіки України проблем переходу до ринку. Однак, становлення підприємницького сектору має серйозні труднощі, пов'язані з формуванням сприятливого макроекономічного середовища. Вище перераховані фактори вирішуються на мікроекономічному рівні. Але їх недостатньо для вирішення проблем підприємництва, тому на допомогу їм приходять такі макроекономічні чинники: обмеженість попиту і криза збуту продукції на внутрішньому ринку через зниження реальних доходів населення і нестачу вільних фінансових коштів підприємств та незначна інвестиційна діяльність, відсутність переливу коштів в реальний сектор економіки і обмеженість кредитів.

Висновки. Отже, середовище функціонування підприємництва в Україні далеко не відповідає вимогам ринкової економіки і на даному етапі розвитку є несприятливим для його успішного функціонування. Важливе значення має розробка принципів підприємництва, визначення перспективних прикладних методів його розвитку та формування нових методологічних підходів. Тому, вирішення існуючих проблем розвитку підприємництва в аграрній сфері і створення відповідного середовища потребують докорінної перебудови державної політики в даній галузі. Це в свою чергу допоможе залучити у виробництво більшу частину сільського населення і збільшити виробництво ВВП.

Список використаних джерел:

1. Койдан Н.С. Прийняття маркетингових рішень підприємствами АПК / Н.С. Койдан // Економіка АПК. – 2011. – №9. – С. 116-119.
2. Малік М.Й., Шпикуляк О.Г. Підприємництво у розвитку аграрного ринку / М.Й. Малік, О.Г. Шпикуляк // Економіка АПК. – 2007. – №11. – С. 138-149.
3. Козак Л.В. Концептуальні підходи до формування стратегій сільськогосподарських підприємств / Л.В. Козак // Економіка АПК. – 2011. – №9. – С. 115.
4. Саблук П.Т. Аграрний сектор в умовах членства України у Світовій організації торгівлі: здобутки і перспективи / П.Т. Саблук // Економіка АПК. – 2011. – №3. – С. 6.
5. Борецько В.І. Роль агропромислового комплексу в розвитку національної економіки / В.І. Борецько // Економіка АПК. – 2011. - №10. – С. 21.

ДОРОШЕНКО И.В. ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСКАЯ СРЕДА В АГРАРНОЙ СФЕРЕ ЭКОНОМИКИ

В статье анализируются особенности предпринимательства в аграрной сфере, определено влияние элементов внешней среды, выявлено основные проблемы, роль государственной поддержки и предисловий для будущего развития предпринимательской деятельности.

Ключевые слова: аграрная сфера, элементы предпринимательской среды, особенности предпринимательской деятельности, предисловия развития.

DOROSHENKO I.V. THE BUSINESS ENVIRONMENT IN THE SECTOR OF THE ECONOMY

The paper analyzes the characteristics of entrepreneurship in agriculture, the influence of elements of the environment, the basic problem, the role of government support and conditions for further business development.

Keywords: agricultural area, the elements of the business environment, especially the business, conditions of development.